

NEMZETI MEGÚJHODÁS.

Első közlemény.

NAGY nemzeti szerencsétlenségek után, amikor egy nép életének hirtelen lezárult korszaka fölött felhangzik a történelem *circumdederunt*-ja, természetszerűen tör elő a mardosó kollektív lelkiismeret számonkérő szava, a nagy közös confessio : mik voltak okai a nemzeti tragédiának? E kérdés nyomába azonban, amikor a nemzet lelke az utólagos vádaskodásba már belefáradt s a visszahozhatatlan mult fátumát már eléggé megsiratta és amikor a vérző nemzettest regenerálódni akar, önkénytelenül odakigyózik egy másik, pozitív feladat kérdőjele : mi most már a történeti sarkai-ból kifordult új világ közepett a nemzet teendője? Mik legyenek a megváltozott feltételek között új eszményei? milyen célokat tűzzön ki, amelyek medrébe próbálja tudatosan hömpölyögtetni sorsa új történeti árját? Mik a leghatékonyabb eszközök a nemzet életének e megújulására?

A magyarságnak töröktől vert balsorsában ilyen korhoz mért nemzeti programot adott Zrínyi ; a XVIII. század végén s a XIX. század elején, a nemzet feltörő energiáinak elfojtása idején, Bessenyei és Kazinczy vezérlete alatt egy sereg költő és író, majd Széchenyi és Kossuth, az abszolutizmus korában Deák Ferenc, vele együtt Eötvös, Kemény és mások. Valamennyi a nemzetet egy szilárd, józanul kitűzhető politikai, művelődési vagy gazdasági program köré akarja csoportosítani, a közlélek egységét ennek számára biztosítani, nehogy a nemzet szellemi és gazdasági erői külön-külön kitűzött partikuláris célok érdekében eredménytelenül szétszóródjanak s tehetetlenségre kárhozódjanak. Gondolataikat sokszor a publicisztika eszközeivel a nemzeti élet napi, aktuális eseményeihez fűzve formálták ki, azonban e hevenyében, töredékesen fogalmazott eszméket is valójában egy elvileg átgondolt, tudatosan magasabb szintézisbe foglalt rendszer váza tartotta össze, melyben minden napi kérdésnek megvolt az elvi logikus helye s fontossága szerint fokozatos sorrendje.

A magyarság második Mohácsa után ezeknek a nemzeti program-építőknak útját járja most gróf Klebelsberg Kuno. Alapgondolata : ki kell dolgozni olyan nemzeti ideológiát, mely megmutatja, hogy az új történeti helyzetben milyen konkrét nemzeti célok felé kell törnünk. A nemzet céltudatos újjáépítése csak úgy lehetséges, ha az új magyar szellem, mely a nemzet legjobbainak lelke mélyén lappangva él, az öntudat világosságára pattan s szilárd célkitűzéssel közös munkában gyakorlatilag is hatékonyvá válik. A magyar nacionalizmust az új viszonyokhoz mért tartalommal kell megtölteni, a lényegében megváltozott bel- és külpolitikai helyzethez szabni. Ezt az új magyar lelket formálni hivatott ideológiát nevezi Klebelsberg *neonacionalizmusnak*. Mit jelent ez az új célokat kitűző eszmekör, egyben nemzetnevelő pszichotechnika? «A pozitív, az aktív, a produktív, a konstruktív emberek szolidaritását ; a munkás, az alkotó emberek szent összefogását a rombadől

haza újjáépítésének nagyszerű munkájában; öntudatos összefogást a kritika túltengésével, a hiperkritikával s általában a negatív emberekkel szemben. A neonacionalizmus a korábbi idők szónokló, ünneplő, civódó és kesergő hazaszeretetével szemben a munkás hazaszeretetet hangsúlyozza. Épügy szembe száll a jogosulatlan önámítással, mint a nemzet önbizalmának kishitű lefokozásával; épügy szembeszáll a naiv optimistákkal, mint a baljósokkal és a kétségbeesés apostolaival. Elsősorban a tudás erejével meghatározott munka kultuszát iparkodik szolgáltni.» A nemzeti megújulás e programjának szerzőjét főképen a jelzett irányelvek megvalósításának konkrét kulturális eszközei érdeklik: hisz a nemzeti lélek átformálása főképen ezek útján mehet végbe.

A neonacionalizmus gondolkörének hallatára egy sereg kérdés torlódik elénk: mennyiben jogosult ez az egyelőre csak publicisztikailag, tehát töredékekben vázolt program s ennek újnacionalizmussá való fémjelzése? Vajjon nem a nemzeti törekvések örök, időfeletti elveinek foglalata-e, melyeket csak a mostani konkrét időre, erre a korszakra alkalmaz? A nagy külső történeti caesura után mint új ideológia nem szakítja-e meg a nemzet belső életének folytonosságát? Mennyiben támaszkodik a multra s mennyiben szerves továbbfejlesztése a jelennek?

Hogy e kérdésekre tüzetesen válaszolhassunk, meg kell vizsgálnunk a régi nacionalizmus természetét s ennek gyökerét: a nemzeti érzést. Az utóbbi elemzése adja meg a kulcsot mind a kérdések fogalmi tisztázásához, mind pedig az új programnak a nemzeti megújulásban való szerepe megítéléséhez.

I.

A *nemzet* fogalma csak lassan tisztázódott, mert egy-egy kor szellemi iránya más és más mozzanatot látott döntőnek benne. A mult század közepén meginduló, főképen a nyelvet vizsgáló népszichológiai irányzat a nyelvben pillantotta meg azt az egyedüli ismertetőjelet, mely meghatározza a nemzethez való tartozóságot. Viszont az evolúciós biológiai irány csak azokat kívánta egy nemzet tagjainak tekinteni, akiket a közös származás, a faj kapcsol egybe (a «nemzet», *natio* szó is a közös ősektől való származásra, «*nasci*» utal). Ezekről az objektív jellegű ismertetőjelekről már a mi nagy államfilozófusunk, báró Eötvös József helyesen állapítja meg, hogy nem feltétlenül jellemzik az egy nemzethez tartozóságot. Így a nyelv közössége nem biztos kritérium: az írek sok század óta angolul beszélnek, de egészen külön nemzetnek tartják magukat; a szerbek és horvátok beszéde lényegében egy, de szemben álló nemzetnek érzik egymást. A közös faji származás is fontos ugyan, azonban a ma egységesnek látszó nemzetek is több faj keverékei (angol, francia, bolgár, magyar). Emellett a közös faji eredet ellenére is külön nemzetek alakulhatnak (német és holland, svéd és norvég).

Épen ezért a társadalomkutatók ma már az egy nemzethez való tartozóságnak szubjektív ismertetőjelét tartják a döntőnek: az valamely nemzet tagja, aki magát hozzátartozónak érzi. Ez az érzés pedig elsősorban a sajátos szellemi, kulturális javak közösségére vonatkozik, melynek alapja a közös történeti hagyomány s a közös történeti sors. Valaki tót vagy német származású és nevű lehet, de ha magát szívvel-lélekkel a magyar szellemi javak s hagyomány közös részesének érzi, akkor ugyanúgy a magyar nemzet tagja, mint az, aki őseről azt hiszi, hogy Árpád fejedelemmel együtt ügetett át a Vereckei-szoroson a Tisza síkságára. Pár évtized óta, de külö-

nösen a világháborútól kezdve, a nemzet fogalmát egyesek a *fajéval* iparkodnak helyettesíteni, értvén rajta olyan zárt embercsoportot, melyet egyéb embercsoporttól öröklött testi és lelki tulajdonságok élesen megkülönböztetnek. Valóban a nemzeti különbségek eredeti magja a faji különbség. Azonban a történet folyamán Európában oly óriási mértékű keveredés történt, hogy ma vegyítetlen, természettudományi értelemben vett tiszta fajt nem találunk, legfeljebb messze megközelítőleg elszigeteltebb vidékeken s főképp az alsóbb néprétegben. A nemzet fogalma így tágabb körű, mert a már kevert-asszimilált elemek tömegét is magába foglalja. A finnugor eredetű magyarság még Ázsiában egybeolvadt az egyik törökfajjal, a honfoglalás után az ittlakó népekkel, majd a bevándoroltakkal. Az intelligencia igen jelentős része a városoknak a XIX. század folyamán végbemenő megmagyarosodása után német-szláv-magyar keveredés eredménye. Ha a fajelmélet gyakorlati következményeit következetesen le akarnók vonni, a magyar intelligencia jelentékeny hányadát ki kellene iktatnunk mind a multban, mind a jelenben a nemzet köréből : a magyar szellemi égbolt sok-sok fényes csillagát, egy sereg állócsillagot is, mesterségesen ki kellene oltanunk.

Primitív fokon, a nemzetek életének vegetatív korszakában, a nemzeti érzés csak az összetartozás *érzése*. Magasabb fokon már a többi nemzetekkel szemben való különállás, individualitás *tudata*, még pedig a sajátos történeti hagyomány, a sajátos kulturális közösség tudata. Így emelkedik a nemzet a pusztá vérégi-faji kapcsolat fölött szellemi-ethikai princípiummá.

A nemzeti érzéstől különbözik az *állami érzés* : ez a nemzet külső, hatalmi szervezetének érzése. A kettő a nemzeti államban, ahol mindenki magát a nemzeti közösség tagjának érzi, azonos : az állam a nemzetnek csak hatalmi mechanizmusa, külső végrehajtó eszköze annak, amit a nemzet érzelmi és akarati egysége képvisel. Élesen kettéválhatnak azonban a nemzeti és állami érzés olyan államalakulatban, ahol a vezető nemzet mellett olyan nemzetek (nemzetiségek) tömbjei is vannak, amelyek nem érzik magukat a vezető nemzet szellemi-kulturális közösségéhez tartozónak, hanem külön, sajátos nemzeteknek. Ilyenkor az állam idegen, rájuk kényszerített, nemzeti vágyaikkal szembenálló hatalmi szervezet. Ilyennek éreztük századokon keresztül a bécsi kormányt vagy ennek magyarországi, a nemzet alkotmányával ellentétes képviselőit. A Bach-korszakban magasan lángolt a magyar nemzeti érzés, de az államra nézve negatív előjellel : az államtól való idegenkedés érzése még jókora ideig akkor is megmaradt, amikor 1867 után a nemzeti állam kiépítése megindult. Nemzet és állam ilyen esetben divergens érzelmek forrásai. Az állami hatalom nem eo ipso nemzeti hatalom ; de minden tudatossá vált nemzet állami hatalomra tört.

A nemzeti érzés és tudat ellentéte az internacionalizmus, mely fel akarja oldani a nemzeti különbségeket s ezek helyébe, mint amelyek az örök emberi béke és haladás ellenségei, az egyetemes emberit akarja állítani : minden nemzet lényegében egy, vagyis az emberiség. Az állami érzés ellentéte pedig a kozmopolitizmus, mely az emberiségnek nemzeti államokra való osztottsága helyébe a világállamnak, az egyetemes emberiség államának utópiáját iktatja.

A nemzeti érzésnek s ebből folyó gondolkodásnak, a nacionalizmusnak ereje a történet folyamán sajátos hullámzást, apályt és dagályt mutat. Érdekes példája a történetfilozófiai hullámméleletnek, mely az eszmeáramlatok ellentétes váltakozásán, mintegy periodikus kilengésén épül fel. A XVIII. század második fele, a felvilágosodás kora : a racionalizmus arra törekszik, hogy min-

dent; az emberi társadalmat is, tisztán az ész egyetemes törvényei szerint egységesen szabályozzon; ennek az uniformizálásnak, egyformára esztergályozásnak útjában állanak a nemzeti különbségek; a felvilágosodás kora ezért erősen nemzetközi és világpolgári hajlandóságot mutat. Ezzel ellentétben, mintegy visszahatásként, a XIX. század első évtizedei felfokozzák a nemzetek történeti tudatosságát, ezzel különbségi, egyéni érzését; a romantikával, az erősen fellendült historizmussal karöltve jelentkezik a nacionalizmus; nemcsak a német és olasz, de a kis nemzetek is Közép- és Kelet-Európában nemzeti különállóságuk, sajátos individualitásuk tudatára ébrednek, kollektív Én-jük, lelki egységük az öntudat világosságába emelkedik s mind hangosabban kiáltja a *coqito, ergo sum*-ot. Megszületik a nemzetiségi kérdés, mint tudatos harc, Európa politikájában.

A XIX. század második fele elméletben a pozitívizmus kora, a tények és törvényszerűségek hideg vizsgálatának ideje; a szellemi tudományok is, köztük a história, a természettudományoknak pozitív adatgyűjtő és boncoló, a szellem világában is törvényszerűséget kutató irányzatát veszik kölcsön; a nemzeti érzést is a népszichológia és etnográfia személytelen módján vizsgálgatják. A gyakorlatban viszont a gazdasági élet teljes átalakulása nyomán megszületik a munkásság nemzetközi szocializmusa, melynek antinacionalista és antihistorikus elméleti fegyverzetét a marxista ideológia szolgáltatja; a nemzeti érzés ereje a nemzetek munkásrétegeiben erősen megbénul: nacionalizmus és szocializmus farkasszemet néznek.

S jó a XX. század nagy tragédiájával, a világháborúval: a nacionalizmus feszítőereje egy időre megnövekedik, de azután megtorpan; a tragédia végén a rombadőlt Európa térségein jóideig viaskodik a nacionalizmus és a szocializmus, sőt ennek szélső formája, a kommunizmus, míg végre vagy az egyik, vagy a másik győz, esetleg kompromisszumot köt. S úgy, ahogy a XIX. század elején, most is a polgári réteg, a középosztályú értelmiség körében erőre kap a romantika a maga történeti szellemével; s ezzel a neoromantikával együtt a nacionalizmus is elmélyül s új formára tesz szert a lelkekben. A nemzeti érzést a világ nagy kiábrándító fordulata bensőbbé, őszintébbé, tettekresebbé avatta. A világháború rettenetes társadalomrázkódató hatása alatt és után a nemzet a maga tagjai előtt többé már nem szimbolikus fogalom, mint a nyugodt békében, hanem mintegy szemléletesen átélt valami. A nemzetet ma, az új forrongó helyzetben, nem valami bonyolult együtteségnek vagy társas viszonynak érezzük, hanem kollektív személynek, melynek konkrét része vagyunk. A nemzet akár megdagadt önérzetében, mint a győző államokban, akár porbasújtó megaláztatásában és megcsönkített állapotában, mint a legyőzött népeknél, ma nem elvont, hanem átélt valóság, mintegy öncélú kollektív tudatos személy. A világ új politikai és területi átcsoportosulása a nemzeteket, győzőket és legyőzötteket, hatalmas új feladatok elé állítja, melyek minden bennük szunnyadó energiát kibontakoztatásra készítetnek, erőteljes építő vagy újjáépítő munkára feszítenek.

A győző nemzetek expanzív ereje ugyanaz, mint a nagy nekiiramodás, a világháború előtt; csakhogy most nincsen rugószerűen összenyomva, hanem kiélheti a maga dinamikáját, a békében már eszményként előtte lebegő programját. Nacionalizmusuk ugyanaz, csakhogy most tevékeny, szabadon kifejezhető állapotában fokozottabb, erőteljesebb, öntudatosabb és önérzete-sebb. De a legyőzött népek nacionalizmusának hajtóereje is megsokszorozódott: területek elrablása, elszakított testvéreik sanyargatása, történeti multjuk meg-

gyalázása, meghagyott nemzeti létük állandó fenyegetése, gazdasági összeomlásuk és nyomoruk erőik végső és kétségbeesett megfeszítésére sarkalja őket. Az amputált test természetszerűen tör a reintegrációra : újra az akar lenni, ami volt. De ennek az újraépülési folyamatnak újak a feltételei és eszközei. Új tervre, új módszerekre, új alkalmazkodásra van szüksége a nemzeti léleknek. A pszichológusok az egyén intelligenciáját azon mérik, hogyan tudja az egészen új, addig előtte ismeretlen feltételeket hirtelen és helyesen megítélni s hozzájuk eredeti módon alkalmazkodni. A nemzetek értéke is abban rejlik, hogyan tudják az új történeti helyzetet reálisan felfogni, lényegét meglátni s egységes és fegyelmezett akaratukat ehhez alkalmazni. A nemzeti érzés és ösztön, bár fokozott formában, ugyanaz, mint régen, de a tárgya, a célja s ennek eszköze, tartalmi elérésmódja más. Az emberi szellem történetében minden olyan mozgalomra vagy eszméáramlatra, mely valamely régebbi irányzat alapelveit föllelveníti, de módosított és fejlesztett formában, joggal alkalmazzuk mindig a *neo* jelzőt. Ha jogosan szólunk neoplatonizmusról, neoskolasztikáról, neokantianizmusról, neohumanizmusról, neoklasszicizmusról, neoromantikáról, neovitalizmusról stb., mint régi eszmék új életformáiról, akkor nincs megütődni valónk azon, hogy valaki a nemzeti érzés és gondolat új, a mai viszonyokhoz mért felfogását, a nemzet új cselekvési normáinak kidolgozását *neonacionalizmus*nak nevezi. Nem a nemzeti érzés, a népleleknek ez az ősi constans tényezője változik, hanem csak konkrét megnyilvánulási módja, ennek az új feltételekhez alkalmazott szabályozása, a nemzeti lélek vágyainak s alkotómunkájának stílusa. A végső eszmény ugyanaz marad, csak a megvalósító eszközök rendszere alakul át. A történet egén a nemzet állócsillagának örök fénye változatlan ; csak az elborító felhők miatt szemünknek másképen kell alkalmazkodnia hozzá. A neonacionalizmus nem merev szakítás a multtal, nem defaitista feladása a nemzet régi, ezer esztendő küzdelmeitől megszentelt ideáljainak, hitének és törekvéseinek, nem lenézése és lebecsülése a magyar mult szellemének, nem naiv racionalista megtörése a magyar kultúra folytonosságának, hanem arravaló törekvés, hogy a romokat a mai körülményekhez alkalmazott stílusban újraépítse s ennek az újraépítő munkának egységes programját a részletekben megszerkessze.

A nemzet tudatalatti, ösztönszerű törekvése : kibontakoztatni a benne rejlő erőket, kiteljesíteni a maga sajátos típusát s az ebben rejlő hatalmat. Minden nemzet tehát magának külön, sajátos értéket tulajdonít, mely mással nem pótolható az emberiség nagy történeti drámájában. A nemzeti érzéssel mindig szükségképen velejár egy sajátos értéktudat, mely sohasem racionalizálható. A nemzetnek van egy önönmagáról alkotott képze, melyet elsősorban a maga történetének tükrében szemlél. Ez a nemzeti öntudat azonban át és át van hatva az értékesség közvetlen, spontán érzésével. Ezt az értékességet más, ellenséges nemzet nem tudja átélni, ez az érték logikai úton számára nem bizonyítható. A színvaknak, aki a vörös színt sohasem látta, meg nem magyarázzuk, milyen is ez a vörös szín : a létérdekükben egymással szembenálló nemzetek hasonlóképp értékvakok, egymás sajátos értékeit nem képesek megélni s e téren minden logikai bizonyítás, fogalmi magyarázat, észbeli okoskodás csődöt mond. Mert a nemzeti értékelés alapja az érzelem, ez pedig irracionális, az észszel közös nevezőre nem hozható : vagy érezzük, vagy nem, de igazságát logikai síkon bizonyítani nem tudjuk. Ezért állnak a szomszédos ellenséges népek mindig értetlenül egymással szemben. Ezért hajlik könnyen a nacionalizmus a sovizmusra, a nemzeti értéktudat önimádatra, a maga történeti tükörképébe bele-

szერelmesedve, politikai narcizmusra. Ezért kövezik meg sokszor a nemzetek az önismeretre rázó, a túlzó nemzeti értéktudatot ostorozó s ennek épen nem hízelgő Jeremiásokat. Ezért volt Széchenyi a magyar történet nagy Oedipus királya.

II.

Helyezkedjünk bele a millénium táján elmélkedő magyar politikus lelkébe, amikor már a volgamenti lovas büszke alakja mögött ezeresztendős európai véres küzdelem és termékeny munka, magas nyugati műveltség és hosszú lelki evolúció útja kanyarog. Ebben a milléniumi lélekben csodálatos keverékben egyesül a szinte regényes nagyralátó nacionalizmus és a nemzet jövőjét féltő reális politikai érzék, a harmincmillió magyarról ábrándozó optimizmus és a nemzetiségi veszedelmen vergődő pesszimizmus, a nemzeti mult büszke epopéája s a nemzeti jövő sötétben borongó víziója. A volgamenti lovas utódja ezeresztendő multán is a turulmadárra szegzi szemét, mely lankadt szárnyakkal telepszik meg, hol a nyugati, hol az északi, hol a délkeleti Kárpátok ormain, hol meg az Adriai tenger csücskének szikláin, pedig valamikor a Kelet-tengerig, meg a Fekete-tengerig csapkodta szárnyait s Bécs büszke vára nyögte karmait. Most a Kárpátok bércein komoran vijjogja: eddig tart a magyarok országa, de nem eddig tart a magyarok népe! A magyar nemzet faji határai nem esnek össze a magyar állam hatáiraival! a magyar nemzeti állam még nem kész, most kell sürgősen elkészülnie, míg nem késő.

Beksics Gusztávnak ez az elégikus víziója a millénium idején a magyarság tipikus érzésének képszerű megjelenítése. A veszedelem távolból hangzó történeti moráját sokan hallják, de azért viszonylag könnyű lélekkel bíznak a jövőben, sőt e jövőről színes-fényes álmokat kezdenek szöni. Beksics például, ez a finom tollú és nagy sugalmazó erejű politikus, aki a statisztika rideg fényénél látva látja a veszedelmet, fanatikusan hisz a magyar faj fölényes szaporaságának döntő erejében s abban, hogy előretörő szaporasági indexünk be fogja hozni nyelvünk deficitjét. Milyen méla fájdalommal minősítjük ma naivnak és irreálisnak Beksicsnek optimista okoskodását: Magyarország lakossága közeljár a húsz millióhoz, ahhoz a számhoz, mely Poroszországot nagyhatalommá tette; s ha a magyarság az eddigi arányban szaporodik, csakhamar elérjük lélekszámban Ausztriát s Magyarország kolosszus lesz a balkáni és a dunavölgyi kis államokhoz képest, sőt ezek egyesített erejével szemben is; államunk így nemcsak politikailag, hanem társadalmi lelkében is magyar lesz, a magyar faj expanziója ki fogja szorítani békésen és természetes módon a nemzetiségeket, ezek faji egyéniségének maradványai többé nem fogják zavarni sem az állami-politikai, sem a nemzeti-lelki összhangot. Meg fog születni a homogén magyar nemzeti állam, sőt a végső kibontakozás a magyar nemzeti nagyhatalom lesz, mely ismét hajdani nagy hivatásának élhet.

A nagyhatású publicista a magyar imperializmus ez eszményének megvalósítására programot is szerkeszt, melyet a század fordulóján fáradhatatlanul sugalmaz bele a magyar közvéleménybe. Miben áll ez a program? A magyar nemzeti probléma megoldására — úgymond — nem elég egymagában az állam tevékenysége: az állam törekvéseit eddig mozdulatlanul szemlélő magyar társadalomnak kitartó egyéni munkával és átható egészséges közszellemmel kell következetesen akcióba lépnie. Az állam a maga törvényhozó és adminisztratív munkájával nem tudja megalkotni egyedül az egységes

magyar nemzeti államot, «nem lesz képes megmenteni Erdélyt és Felső-Magyarországot, ha a társadalom nem segít neki». Esendő az a nemzet, melynek állama mögött nincsen egységes és aktív társadalmi lélek. Ez nálunk hiányzik. A magyarságnak legfeljebb csak hangulata van, de nincsen sem ösztönös, sem tudatos nemzeti programja.

Ebben két elemnek kellene uralkodnia : a *gazdasági és kulturális fölényre* törekvésnek. Az első szempont mindenekfölött új birtokpolitikát követel : az alföldi és dunántúli nagybirtok minél erőteljesebb parcellázását, hogy a magyar parasztság földéhsége ki legyen elégíthető s ezzel megadassék neki a szaporodás maximális lehetősége. Ilyen expanzív földbirtokpolitika nélkül a magyar fajta fuldoklik s a nemzeti állam fényes ábrándja szerteoszlik. Ha a magyar paraszt erősen megszorodik, természetszerűen terjeszkedik majd át a Felvidék és Erdély zónájába. Az Alföldet kell megtenni a nemzeti politika szétsugárzó centrumává.

De aggodalom fogja el az egy emberöltővel ezelőtt harmincmillió magyar-ról ábrándozó publicistát, amikor arra gondol, hogy a köröskörül nagy tömbben élő nemzetiségek már nem pusztá etnografiai embertömegek, hanem kezdenek társadalmi és kulturai öntudatra ébredni, intelligenciára és középosztályra szert tenni, zárt körvonalú nemzetét konstituálni. Megindul már nemzeti öntudatuk és kulturájuk, felsejken már külön egységes társadalmi-nemzeti lelkük. S ha ez megszilárdul, «akkor Erdélyben és Dél-Magyarországon a magyar nemzeti államot többé felépíteni már nem lehet». «Magyarország — folytatja a milléniumi Cassandra-jóslat — a közeljövőben vagy nemzeti állammá leend, vagy nem marad soká mai határai közt állam egyáltalán. A közbeeső valami, a federáció, mely a magyar állam bukására következnék, nem soká állhatna fönn, csakhamar következnék a végleges bomlás.»

A kiegyezés utáni kor abban a meggyőződésben él, hogy a nemzetiségek beolvasztásának legbiztosabb eszköze a magyar iskola és kultúra. Ez az út némileg eredményes is volt : szépszámu német, rutén, részben tót magyarosodott meg — főkép ahol elszigetelten élt — s vált a magyar nemzet alkotó elemévé. Ámde — mint Beksics jól látta — a kultúra kétélű fegyver : ha magyar nyelvű is, felkelti és ápolja a saját nemzetiségi öntudatot, felfegyverzi műveltséggel és intelligenciával a nem-magyar fajokat, melyek a kultúra fegyverét saját nyelvükön visszafordítják. Magyar nemzeti öntudat, ahogy már Széchenyi hirdette, pusztán nyelv útján nem oltható idegen nyelvű polgártársainkba. A nemzet jövőjén aggódó publicistánk attól fél, hogy «a kultúra Erdélyből Csehországot csinál nekünk és cseh embrió bontakozhatik ki Felső-Magyarországon is». Mert hisz Csehországot az osztrák abszolutizmus német kultúrája és iskolája inkább felfegyverezte, mint beolvasztotta. Ezért elhibázottnak bélyegzi Beksics a kiegyezés utáni kultúrpolitikát, mely az iskola-akció súlypontját a magyar vidékekről, a Dunántúlról, az Alföldről és Székelyföldről a nemzetiségi vidékekre helyezte át abban a balhitben, hogy ezeket iskolával asszimilálhatjuk. Az eredmény az lett, hogy a fajmagyar vidékek iskolahiányban szenvedtek, műveltségük szintája nem emelkedett, a román és tót vidékek állami iskolái pedig üresen állottak vagy sikertelenül tanítottak. A kiegyezés utáni három évtized eredménye az, hogy csak egyetlenegy perccel több oláh tudott magyarul, mint 1867 előtt.

A magyar politika célja a kiegyezésig merőben negatív volt : megakadályozni Bécs beolvasztó törekvését. A kiegyezés politikai alapja annak belátása, hogy a monarchiának Lajtán-túli felében a német és szláv konglomerá-

tumban csak egyetlen, elég gyöngye államalkotó erő van: a Habsburgok sokszázados trónja; a Lajtán-inneni félben pedig egy erős pozitivitás: a magyar nemzet. A kiegyezés utáni korban Ausztria fajokra bomlása, federációs berendezkedése, helyesebben: fokozódó szlavizálódása s ennek a jövőbe természetszerűen kihúzható vonala: az állami szertezüllés szembeszökő volt. Ez a federációs gondolat természetesen szivárgott át a monarchia Lajtán-inneni felébe, Magyarország nemzetiségi lelkébe is. A magyar politika iránya csak az lehetett, hogy tartsa a dualisztikus rendszert, mely az ország belső egységét formailag védte, de vigyázzon arra, hogy ha a fajok egyenjogúságára épített federációs Ausztria szertebomlik, akkor is tudja a magyar állam a maga életét külön továbbfolytatni. Ennek útja nem lehetett egyéb, mint a belső megerősödés, a magyarságban rejlő faji s gazdasági erő és terjeszkedési-szaporodási képesség lehető kibontakoztatása. Ezt kétségkívül elhanyagoltuk, a sors kevés időt is engedett reá. A közjogi harcok a formulákért és alkotmányzékémákért elhomályosították látásunkat. Mai történeti perspektívában mily lényegteleneknek tűnnek fel ezek az igazi reális cél: a magyarság megerősödése és vagyonosodása mellett! A nagy történeti pillanatban nem a közjogi formulák, hanem a reális erő és mély nemzeti öntudat tudott volna bennünket megmenteni. Nem volt azonban szilárdan kiépített aktív nemzeti ideológiánk, hanem inkább csak frazeológiánk.

III

Ezt a veszedelmet, mint példaképen Beksics programjából is látjuk, sok hazafi élesen felismerte, de a valóságban keveset tudott ellene cselekedni. A közjogi küzdelem ugyanis a magyar közélet egyedüli centrumává szilárdult: politikusaink munkájának sugarai csakis ebből a középpontból indultak ki s oda is tértek vissza. A nemzet egy nagy alkotmányjogi hallucináció áldozata volt: agyveleje ebben az irányban túlérzékenységekben szenvedett. Ez a hallucináció, mely örökösen obstruálta a valóságot, háttérbe szorította a legéletbevágóbb gazdasági és társadalmi, külpolitikai és művelődési kérdéseket. A politika nem volt egyéb, mint az ország közjogi helyzetével való foglalkozás: ily értelemben agyonpolitizáltuk magunkat. Mélyebb és tartalmasabb nemzeti gondolkodás helyett a formai jogi észjárás volt mindenütt a *verbum regens*. Államunk függetlenségének külön formai attribútumai után futottunk hangos szóval, mint gyermek a szivárvány után: címer- és zászlókérdés, vezényleti nyelv és külön vámterület meg jegybank szemünkben teljesen kimerítette a modern államiság fogalmi körét s mellettük jelentéktelenné törpült a földbirtokreform, népegészség és népműveltség, a munkáskérdés és a szocializmus, az elbukó középosztály és a parasztvédelem, a rögtúró magyar problémája. Az állam, a külső hatalmi mechanizmus hasonlíthatatlanul fontosabb lett, mint ennek belső lényege és lelkisége: a nemzet. Ennek minden erejét elszívta a közjogi küzdelem és pártöldöklés. A kiegyezést követő békés félszázad, melyet a történet a belső erőgyűjtésre és szervezkedésre a nemzetnek megengedett, politikailag túlnyomóan abban pergett le, hogy a 48-asok és 67-esek egymás gégejébe haraptak.

Közben az állami centralizáció és mindenhatóság kiölt a nemzetből minden önállóságot, maga lábán járást, magáról való gondoskodást. S amint fokozódott a liberális politika belső szervezettsége és hatalma, oly mértékben hagyatkozott a nemzeti társadalom minden téren az államra, szeges ellen-

tétben a liberalizmus alap gondolatával, mely mindenütt az egyéni és a társadalmi erők szabad kifejtését hangsúlyozta. Ez a korszak politikai szellemének legnagyobb belső ellenmondása. Az egyének, társas alakulatok, felekezetek mind a nagy gépnek, az államnak csavarjaivá és kerekeivé merevedtek, miért is érthető, hogy amikor az állam hatalmas gépállványa 1918-ban recsegve-roppogva széttört, a csavarokban és kerekekben sem volt semmi ellenálló erő: az állam magát a nemzetet is ellenállás nélkül maga alá temette. Végzetserű, hogy ma Trianon után az állami omnipotencia, a teljes függőség a társadalmi-nemzeti erők rovására az általános nyomorúság és elszegényedés közepett nagyobb, mint valaha.

A monarchia fölbomlása, az Ausztriától való elszakadás után, melyért oly rettenetesen tragikus árat fizettetett velünk a Történet géniusza, a többszáz esztendőös osztrák-ellenes nagy magyar függetlenségi küzdelem egy csapásra pusztá történetévé zsugorodott; 1918 vége oly mély és széles történeti árkot vont, hogy ami rajta túl van, szükségképpen közömbössé szürkült, ami pedig tőle innen van, egészen új politikai alkalmazkodást követel. Egész politikai műveltségünk, ennek elméleti kategóriái és gyakorlati módszerei, érzelme-hajtotta vágyai és alkalmazott eszközei mind a régi dualisztikus rendszerre voltak berendezve. Addig egy hatalmas monarchia dinasztiájával kellett megbirkóznunk; most egyszerre három, a saját húsunkból-vérünkől feltáplált nemzet gyűrűje vesz körül, melyet nagy szövetségeseiknek még szélesebb világgyűrűje támogat. Új világhelyzetben új ország lettünk, melynek politikája új módszert, új stílust, új horizontot követel. A régi rendszer elkopott politikai kliséit a mostani nemzedéknek újakkal kell felcserélnie.

Ha most itt sorban össze próbáljuk állítani legalább vázlatban a régi és az új világ különbségeit, amint erre gróf Klebelsberg Kuno neonacionalista hírlapi cikkeiben már ragyogó kísérletet tett, akkor először a *külfölddel* való kapcsolataink kiépítésének és elmélyítésének feladata a szembeszökő. Ha ilyen kapcsolatokkal régebben is rendelkezünk volna, Trianon is másképp üt ki számunkra. Az osztrák diplomácia azonban elhomályosította külföldön önállóságunkat, gyámsága eltompította külpolitikai érzékünket, egyoldalúan a német orientációra állította be látásunkat s mi nem éreztük szükségét a politikai és kulturális téren komolyan, intenzív szellemi munkával kiépítendő külföldi kapcsolatoknak. A nagy világ semmit sem tudott rólunk s nekünk sem volt reális és alapos ismeretünk róla. Most a katasztrófa után kénytelenek vagyunk a magunk lábán járni, érdekeinket a nagy világ fórumai előtt védelmezni, magunknak barátokat szerezni, sorsunk igaztalanságáról és európai veszedelméről a külföldet felvilágosítani, a ránk diktált béke revíziójának útját előkészíteni. Ebben a munkában azonban mennyi a csetlés-botlás, az alkalmatlan módszer, a hiábavaló erőfeszítés, a rossz propaganda, az ügyetlen kapkodás, a naiv utkeresés. A magunk kára nevel meg bennünket e téren, a tapasztalat iskoláz rá lassanként a helyes útra. A Klebelsberg minisztertől alapított Collegium Hungaricumok s nagyszámú külföldi ösztöndíjak évenként többszáz magyar ifjút képesítenek arra, hogy a jövőben a magyarságnak külföldön tudatos erőpontjai legyenek, akik ismerik az illető nemzet sajátos lelkét, tisztában vannak a nemzetközi pszichotechnikával, amelynek alapján tartós és cselekvő barátokat szerezhetnek nemzetünknek. A mélyebb kulturális (tudományos és művészeti) kapcsolatok a legalkalmasabbak egyelőre arra, hogy a figyelmet nemzetünkre és gyászos sorsára tereljék.

Külpolitikai tájékozódásunk, akárhogy is hányjuk-vetjük a dolgot

csakis a nagy nyugati nemzetek felé fordulhat úgy, ahogy Szent István óta. Igaz, hogy a rokontalan magyarság kezdettől fogva itt, Közép-Európa térségein magát mindig elszigeteltnek érezte : Nyugat inkább csak kihasználta, semmint segítette. Azonban csak a trianoni kétségbeesés sugalhatta azt a naiv és bizarr illuziót, hogy a magyarságnak Keletre, Ázsia felé kell fordulnia a még ottlakó rokonnépekhez s ezektől kell «turáni alapon» várnia a feltámadást. A kérdés már ezer évvel ezelőtt eldőlt, amikor Szent István Nyugathoz csatlakozott. Ennek a történeti aktának keleti revíziójával legfeljebb csak elriasztjuk magunktól azokat a nyugati népeket, melyek döntők a világpolitikában. Igaz, hogy ezek a népek hálátlanok voltak, amikor Trianont ránkparancsolták, de a keleti kapcsolódás még inkább megerősítene az a hitet, melyet cseh, szerb, oláh ellenségeink úgyis túlon túl egy század óta vernek Nyugat fejébe : van itt a Duna-Tisza vidékén egy ázsiai lovas horda, mely ezer esztendővel ezelőtt ide beékelte magát a szláv és románfajú népek közé, leigázta s művelődni nem engedte őket. Ez volt a nótája Bachnak is, amikor igazolni akarta a magyarság germanizálását : civilizálni kell ezt a még mindig ázsiai vad törzset. Elsősorban ennek cáfolata Széchenyi Blick-je. A turáni Koppány-romantika azonban, mely Szent Istvánt becsmerli nyugati keresztény politikája miatt s nem riad vissza az ősmagyar mitológiának és a fehérlóaldozatnak rehistorizálásától, alig alkalmas arra, hogy Bachnak Nyugaton ma is élő vádját szertefoszlassa.

Most állítsuk szembe a *belpolitika* terén a multat s a jelent. Ha valaki pálcát tör is a kiegyezést követő korszak nagy hiányai fölött, mégis kénytelen elismerni azt a fényes haladást, amit a magyarság e korszak alatt felmutathat. A sok belső közjogi villongás ellenére a pozitív munka sem szünetelt. Ez elsősorban azoknak a politikusoknak az érdeme, akik világosan látták, hogy az uralkodóval való konfliktus semmiféle nemzeti sikerrel sem kecsegtethet s akik ezért inkább magukra vállalták a vádat, hogy feketesárgán elalkudják a nemzet jogait, csakhogy a nemzetre hasznos alkotóvágyukat kielégíthessék. Az Alföld fajmagyarsága a 48-as ideológiában élt, a függetlenségi pártot táplálta ; az uralkodóval való béke s a csendes fejlődés 67-es pártja meg kénytelen volt túlnyomóan a nemzetiségi vidékekre támaszkodni. Ezért épült itt az asszimiláció elmélet illuziójának jegyében sok iskola, vasút, híd s egyéb közintézmény a fajmagyar Alföld rovására. Most teljesen tárgytalanná vált a sok évtized indulatfűtötte harca 67 és 48 között, a pusztá érzelmi politikának semmi értelme sincs. Nagy tehetségeink évtizedeken át terméketlenül őrlődtek fel az ádáz közjogi harcban : ma ezek a tehetségek nemzetépítő munkában élhetik ki erejüket. Sohasem állott annyi konstruktív feladat a magyar ész előtt, mint ma ; sohasem lehettek e feladatok oly méltó becsvágy és kitartó munka tárgyai, mint mostani tragikus korszakunkban. Ha valaha, ma valóban teljesülnie kell a nemzeti érdek feltétlen parancsának : ne személyek, de programok tárgyi harca uralkodjék a politikában ! A közjogi ellentét mint alap kihullván a pártok lába alól, kormánypárt és ellenzék csak egyben versenyezhet : pozitív nemzetépítő program kidolgozásában s kölcsönös tárgyi megvitatásában. Az egészséges parlamenti váltógazdaságnak is csak ez a tárgyi alap lehet természetes és termékeny mótívuma.

A magyar nacionalizmus energiakészlete századokon keresztül egészen az összeomlásig úgyszólván kimerült a dinasztia folyton megújuló beolvasztó törekvésének ellenszegülő küzdelemben. Ma a magyar nacionalizmusnak két fronton kell harcolnia : egyfelől az elcsatolt területek kisebbségi magyarságának védelmében a bennünket körülvevő népek nacionalizmusa ellen, másfelől az

internacionalizmussal szemben, mely a munkásságot világszerte a szociáldemokrata és kommunista pártba tömöríti. A két front hossza a régebbi osztrák-habsburgi harcvonallal szemben hasonlíthatatlanul megnövekedett; a magyar nemzeti eszme külső és belső ellenségeinek száma s hatalmas ereje történelmünkben eddig példátlan módon felfokozódott.

Az irredenta harcvonalon való küzdelem egyelőre lassú pozícióharc, melynek részletes stratégiája, anyagi és szellemi feltételei már természetüknél fogva sem engedik meg a nyilvános megvitatást. A «nem beszélni róla, de mindig gondolni rá» francia elv bölcsesége lehet itt irányszabó normánk. Természetesen állandóan munkálkodnunk kell annak a lelki diszpozíciónak kialakításában, mely az elszakadt, de annyi századon keresztül velünk Szent István-birodalmában együttélt tót, horvát, román és rutén testvéreket visszavezeti az «Új Hungáriá»-ba. Mert nemcsak mi érezzük, hogy «a róna elvesztette a bérceket», de ők is új államaikban elnyomva és kizsákmányoltatva már keseregve látják, hogy «a bércek is elvesztették a rónát». A régebbi magyar nemzetiségi politikát lelkünkben már eltemettük. A most lefolyt tíz esztendő történeti tanulsága természetesen érlelte meg egy jövőbeni autonómikus megoldás útját, melynek alapján sem tót, sem horvát, sem román, sem rutén az Új Hungáriában nem érezhetné magát elnyomva úgy, mint jelenlegi urai alatt. Ugyanaz a patriotizmus kapcsolhatná össze őket, saját érdekeik alapján Szent István-birodalmában, mint amely száz évvel ezelőttig összefűzte őket, amikor a közös latin nyelv kiküszöbölése idején a nemzeti nyelv kérdése a régi barátságot szétépte. Addig a horvát a Zrínyiekkel és Frangepánokkal magyar patriotának is érezte magát, a rutén odasereglett Rákóczi Ferenc zászlaja alá s a tót is ott küzdött mindig velünk az ország függetlenségéért, utoljára Branyiszkónál. Ezeréves történeti kohézió erejét tíz esztendő véglegesen még nem törhette meg. A magyarságnak s az elszakított többi nemzetnek viszonya, ha ezek az anyaországba visszatérnek, természetesen nem lehet a régi. Itt is új formákra, új becsületes megoldási módokra van szükség. Ezek programjának vagy legalább hipotéziseinek, különböző megvalósítási lehetőségének komoly kidolgozása, már csak a bennük rejlő szuggesztív erőnél fogva is, elodáztatatlan.

A másik front a *munkásság* körében terjedő nemzetközi szellem, melynek a magyar nacionalizmust fenyegető veszedelme az 1918. és 1919. évi sötét próbatétel óta egyre szembeszökőbb. A nagy nyugati országokban a szociálistapárt, bár hangoztatja a munkásság nemzetközi szolidaritását, mégis az ország életbevágó kérdéseiben nemzeti karakterű. Az angol labour party, a francia szociálista párt vagy a német szociáldemokrata párt, ha uralomra kerül, nem hajlandó szakítani a nagy nemzeti hagyományokkal és aspirációkkal; nemzetközi viszonylatban épúgy védi a sajátos nemzeti érdeket, mint a polgári pártok. A szomszédos, vad sovinizmustól sarkalt nemzetek kebelében minden párt-és világnézeti különbség azonnal eloszlik, ha össze kell fogni a magyarság ellen; a cseh, szerb, oláh szociálisták rögtön közös fronton harcolnak a nacionalistákkal, sőt klerikálisokkal, ha a magyar kisebbség elnyomása forog szóban. Ellenben pl. a Felvidéken maradt magyar munkásság a megszállás után is benső szolidaritást érzett a cseh elvtársakkal, ezekkel egy sorban szidta a «sötét magyar reakciót», közben pedig a magyar munkás-holló szájából kiesett a sajt, a róka-lelkű cseh «munkástestvérek» minden jobb munkáshelyről kitűrték a magyar elvtársakat. Nálunk már a fejlődés történeti gyökerében nagy hiba rejlik. Amikor országunk a múlt század végén gyorsabb ütemben a gyáripari kapitalizmus útjára tért, az uralkodó osztálynak vajmi kevés érzéke volt

a munkáskérdés iránt. A nagy közjogi harcok közepett egészen jelentéktelenné törpült a munkásjólét, munkásegészségügy és munkáskultúra ügye ; a faluból a gyárakba tóduló s csakhamar eredeti gondolkozásukból kifordult munkások anyagi és szellemi érdekeivel senki sem törődött. Ezek tehát arra hallgattak, aki foglalkozott velük. Amikor osztályöntudatukban megerősödtek s mindjobban kellemetlenkedtek, a nemzeti irányú társadalom csak a negatívumot látta bennük : az Isten, a haza, a történeti mult tagadását. A háború züllesztő hatása az ellentétet még rettenetesebben kiélezte : 1918 őszén ennek az agrárországnak 3—4%-nyi szervezett ipari munkássága az ország sorsdöntő órájában vörös lobogóval minden politikai iskolázottság nélkül, a radikális polgári párt segítségével, átvehette az állami hatalmat. Így bosszulta meg magát a magyar vezető társadalmi réteg rövidlátása : évtizedeken át nem vette észre, hogy itt egy nagy, visszanyomhatatlan világmozgalomról van szó, melynek az egyes nemzetek s az egész emberiség jövője szempontjából döntő jelentősége van. A nagy katasztrófa zűrzavara idején, amikor csak egyetlen szervezett tömeg volt : a munkásság, úgyszólván maga a polgári osztály fegyverezte fel a munkásságot önmaga ellen s egyengette az útját a proletárdiktatúrának. Ennek megdőlése után is a nemzetközi szellem továbbra is a pártban uralkodó maradt. Egy «nemzeti szociálista párt» alakítása, a munkásság «nemzeti alapra» állítása naiv kísérletnek bizonyult. A keresztényszocializmus minden tiszteltetreméltó erőfeszítése ellenére döntő sikert felmutatni nem tud. Tragikus gazdasági viszonyaink közepett a nyomornak van a legnagyobb verbuváló ereje : ez pedig, a szociáldemokrácia, sőt a kommunizmus számára dolgozza meg a lelkeket. Itt minden szép szónak, szuggesztív frázisnak, keresztény és nemzeti jelszónak csak ideigvaló hatása van : a szó elrepül, az érzelem lelohad, a gyomor követel. A nemzetközi szocializmusnak nincsen semmi egyéb ellenszere, mint : minél több kenyér, munkaalkalom, a létminimum biztosítása, a népegészségről és népkultúráról való gondoskodás. A kielégített gyomor már politikailag nem oly izgalmas szenzórium. Minthogy azonban minden gyomor kielégítése ilyen megcsonkított és gazdaságilag megfojtott országban egyelőre semmiféle szociálpolitikával sem lehetséges, nagyon is keskeny és hosszú az az út, amelyen a nemzetközi szocializmus ellen küzdeni lehet. Fájdalom, a nagykapitalizmus sem tud tanulni a multból : a bankokrácia ragadozó morálja, hajlandósága az éhbéren való rabszolgatartásra egyáltalában nincsen csökkenőben. Kinövéseinek letörése sürgető programmpontunk lehetne. Mussolini csak úgy tudta sikerrel letörni a politikai szocializmust, hogy helyébe bőséges gazdasági szocializmust állított : több kenyeret, tisztességes megélhetést a munkás számára. A visszanacionalizálásnak csakis a szociális és gazdasági reform az egyetlen komoly útja.

A nemzeti szellem hiánya oly fontos társadalmi rétegben, mint a munkásság, egy körülsonkított, de tagjait visszaszerezni törekvő országban kétszeresen tragikus jelentőségű. Ha a nemzet a kellő történeti percben a végső nagy erőfeszítésre indulna, lendületét már az első pillanatban a nemzetközi gondolatot halálosan komolyan vevő munkásság megbéníthatja. Pedig külső és belső ellenféllel egyszerre még egy nagy nemzet sem tud megküzdeni. A társadalmi igazságosság elvén kívül már csak ez a szempont is a magyar közélet centrális problémájává avatja a szocializmus kérdését. Külön lapra tartozik a magyar mezőgazdasági munkásságnak, a falu népének a nemzetközi szellemmel szemben való megvédése. Ha ez alól is kisiklik a nacionalizmus talaja, akkor annyi kálvária után vége minden magyar feltámadásnak. A paraszttal való

komoly törődés, a falusi nép igaz szeretete, az emberies közigazgatás, a nem szónokló, de átélt cselekvő demokrácia kell, hogy a neonacionalizmus sarkalatos pontja legyen. «Küzdeni kell — mondja a neonacionalista program megindítója — az ellen a veszedelem ellen, hogy az állam keretén belül a csoportosulás ne akként történjék, hogy a nemzeti gondolatot az intelligencia, a nemzetköziséget pedig a fizikai munkásság képviseli, mert ez a társadalom kettészakadását és a nemzet felbomlását jelentené. Kossuth Lajos is miért tudta a nemzeti gondolatot a magyar nép legszélesebb rétegeibe bevinni? Azért, mert szétválaszthatatlanul odafűzte a nemzeti gondolatot hatalmas szociálpolitikai reformokhoz».

A multban a magyar főnemesség és remesség, azután ennek maradványa : a történeti középosztály, főképp a gentry csinálta a magyar politikát és történelmet. A természetes lassú demokratizálódás következtében ma már döntő súlyuk nincsen. Az új kitágult, jórészt hivatalnoki karakterű középosztály lelki szerkezete a társadalmi kapillarizáció törvénye szerint sok olyan erénnyel és hibával telítődött meg, amelyek a birtoktalanná szegényült gentry-világ maradványai. A nemzeti katasztrófa legjobban ezt a társadalmi réteget tépázta meg : életszínvonala viszonylag legmélyebbre sülyedt, elhelyezkedési lehetősége minimális, jelentékeny része szellemi proletáriátusban porlódik szét. Az általános elszegényedés a létért való küzdelem intenzitását és kiméletlenségét, az egoizmust, a protekciójaházaszatót, a könyökpolitikát, az öngyilkosságot, az erkölcsi züllést, a társadalmi atomizálódást hihetetlenül felfokozta. Az ú. n. «középosztály» egységesen mint típus nem is jellemezhető, mert ma nincsen állandó arca. A nemzeti ideológiának mindig és mindenütt elsősorban a középosztály a történeti hordozója. Ennek súlyos megrendülése nálunk megint a mai magyar sors egyik tragikus vonása. A nemzet organizmusában valamennyi társadalmi szövet egyformán fontos és joggal egyforma gondoskodásra tarthat igényt, a középosztály azonban kétségkívül a legsúlyosabb válságon ment keresztül : tervszerű segítése tehát szintén azoknak a feladatoknak körébe tartozik, melyek a mai helyzetben megoldást követelnek.

Hasonlóképp újszerű probléma a *hadsereg* elhelyezkedése a mai magyar társadalomban. Végre megvalósult a régi magyar álom : a nemzeti hadsereg. Ára szörnű volt, kerete kicsiny, formája zsoldos. De azért minden ízében a miénk. A hadsereg másutt kerek a világon a nemzeti öntudat és büszkeség képviselője volt, nálunk évszázadokon át elnyomója ; másutt a nemzeti aspirációk sugalmazója és védő kardja, nálunk a kardforgató vitézi népnél a nemzeti vágyak ledöfője. Most végre ez a kis hadsereg foglalja el népünk szívében azt a helyet, ami valaha a nemzeti felkelések, utoljára a 48 szabadságharc eposzában jutott a magyar lélekben számára. Az ifjúság romantikus lelke pedig az örülten fegyverkező népek minden szemforgató pacifizmusa ellenére formálja ki magában továbbra is a magyar vitéz ideálját. Ez a katonaiideal persze átalakult : több már benne a technika és tudás, mint a romantika és a költészet. A tanult modern katona a magyar nacionalizmus reménye és ütőereje.

A nemzeti fejlődés egyik nélkülözhetetlen alapja a *vagyonosodás* : a virágzó jólét. Anyagi erők híján nincsen sem nyugodt társadalmi rend és béke, sem nem fejlődhetik ki magasabb szellemi kultúra. A földrajzi helyzettől megszabott egységes gazdasági erőhálózatunkat Trianon széttepte ; a környező államok gazdaságilag megfojtani törekszenek ; valamennyi európai állam mezőgazdaságilag is autarkióra törekszik, amiért is kivitelünk megakadt. Gazdasági életünk kérdése valóban százfejú hydraprobléma. Az új helyzet e téren is új

alkalmazkodást követel. A monarchia elnyűtt gazdaságpolitikai sablonjai köréből nehezen tudunk kiemelkedni, kevés bennünk a gazdasági rugalmasság. Valamennyi kormányzati és társadalmi erőnek pártkülönbség nélkül elsősorban nem a kritikában, hanem a józan, reális program kidolgozásában kellene összefognia, a gazdasági harcvonalon nemzeti egységbe tömörülnie, miután a gazdasági konszolidáció a romok eltakarítása után nagyon is átmenetinek bizonyult.

A nemzet vagyonosodásának vannak azonban lelki feltételei is, melyek megszerzésére tudatosan kell ránevelnünk az új nemzedéket. Ezek oly erények, melyek hiánya országunkban különösen szembeszökő: a szorgalom és szívós kitartás, kezdeményező erő és elhatározó képesség, tárgyyszeretet és alkotóvággy, üzleti morál és takarékoság. A régebbi cifranyomorúsággal, a «fenn az ernityő, nincsen kas» könnyelműségével végre szakítanunk kell. A tékozló, mulató magyar mult örökségékepen még mindig túlságosan igényteljes az életmódunk, túlsok a dinomdánom, a sírvavigadás hejehujája. Trianoni országunk egy birtokát vesztett földesúr, aki még mindig ragaszkodik az úrhatnám-ság külső feltételeihez. Kopott díszmagyarunktól nem tudunk megválni; a hozzá való ájtatos ragaszkodás komikumná ferdül: életszínvonalunkat nem tudjuk összhangba hozni vagyoni állapotunkkal.

A Nagy-Magyarországra szabott állami apparátus is lötyög rajtunk s a közterheket elviselhetetlenné szigorítja. Leszerelése azonban, mint a B) listák korszaka tanúsítja, a nemzeti élet nagy circulus vitiosusába fül: az elbocsátott régi s a nem alkalmazott új nemzedék existenciáinak tizezreit a pusztulás prédájává dobja. Közben minden szem az államra mered: a kritikus augurok görbe szemmel s gyanúval nézik az állam minden intézkedését, tiltakoznak az államnak mindenbe való beavatkozása ellen az egyéni és társadalmi szabadság nevében, a közterhek tetemes leszállítását követelik. De ugyanakkor a legtöbb szem könyörgő vagy követelő tekintete mindent az államból akar kinézni: az állam lássa el a tömeget földbirtokkal, felszereléssel és házhelyekkel, az állam lendítse fel tönkrejutott mezőgazdaságunkat, gondoskodjék terményeink exportjáról, kölcsönrel segítse vagy szubvencionálja az ipart, segítse a kereskedelmet; az állam kötelessége gondoskodni a menekültekről, a munkások elhelyezéséről, a hadirokkantak és hadiözvegyek ellátásáról, a hadikölcsönkötvények illő valorizációjáról; az állam tartozik a tisztviselők s egyéb közalkalmazottak fizetését legalább a békeszínvonalra emelni, de ugyancsak tartozik a szabad pályán működő intelligenciának, az ügyvédeknek, orvosoknak, mérnököknek munkájáról és ellátásáról is gondoskodni s a szellemi proletáriátus útját szegni; az állam siessen építeni minél több iskolát, utat, csatornát, középületet, vasutat, fürdőt, népjóléti és népegészségügyi intézményt, már csak azért is, hogy a bérházásokból legyen az iparnak keresete s a munkásnak munkája; de az állam becsületbeli szociális kötelessége az is, hogy mindenkit öregség vagy rokkantság esetére eleve biztosítson. Így maga a trianoni szegénység az élet minden feladatát és szabályozását a Leviathan-állam kezeibe centralizálja, az államot egy óriási mindenható részvénytársasággá formálja, közben pedig hangos a jajszótól, hogy az állam a közterhek nagyságával tönkreteszi a magángazdaságot. A gazdasági életnek ez a sikító diszharmóniája bizonyossága annak, hogy igazában most kezdjük érezni szét-daraboltságunk állandó következményeit, a tiz esztendő alatt megmerevedett új határok rettenetes hatását a nemzet vagyoni állapotára. E súlyos helyzetből való észszerű kibontakozás a magyar jövő legsarkalatosabb alapkérdése.